

ИНСТИТУТ ЗА НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА

ГЛАСНИК



ИНСТИТУТ ЗА
НАЦИОНАЛНА ИСТОРИЈА

СОДРЖИНА – TABLE OF CONTENTS

По повод 70 години од формирањето на Институтот за национална историја	7
---	---

СТАТИИ – ARTICLES

Стефан Пановски, <i>Две белешки за битката кај Лада</i>	9
Stefan Panovski, <i>Two Notes on the Battle of Lade</i>	9
Виктор Недески, <i>Лав Охридски и теологијата за бесквасниците</i>	19
Viktor Nedeski, <i>Leo of Ohrid and the Theology of the Unsamplays</i>	19
Трајче Нацев, Звонимир Николовски, Драган Веселинов, <i>Античката патна комуникација Астибо – Визианум</i>	35
Trajce Nace, Zvonimir Nikolovski, Dragan Veselinov, <i>The Ancient Road Communication Astibo – Visianum</i>	35
Dragan Gjalevski, <i>Byzantine Military Strategy in the Balkans (976 – 1018)</i>	47
Драган Ѓалевски, <i>Византиската воена стратегија на Балканот (976 – 1018)</i>	47
Силвана Сидоровска-Чуповска, <i>Документи за укинувањето на финансирањето на друштвото „Св. Сава“ од Министерството за надворешни работи на Кралството Србија во 1891 година</i>	57
Silvana Sidorovska-Chupovska, <i>Documents for Dissolution of the Financing of the Association, „St. Sava“ from the Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Serbia in 1891</i>	57
Славчо Ковилоски, <i>Правилниците за училиштата на Царевна Миладинова -Алексијева</i>	65
Slavcho Koviloski, <i>The School Rulebooks of Carevna Miladinova-Aleksieva</i> ...	65
Димитар Љоровски Вамваковски, <i>Грчката вооружена акција во османлиска Македонија: Дилеми и трансформации (1902 – 1904)</i>	71
Dimitar Ljorovski Vamvakovski, <i>The Greek Armed Action in Ottoman Macedonia: Dilemmas and Transformations (1902 –1904)</i>	71
Верица Јосимовска, Елена Јосимовска, <i>Реконструкција на бомбашкиот атентат во Штип од 1911 година</i>	85
Verica Josimovska, Elena Josimovska, <i>Reconstruction of the Bombing Attack in Shtip from 1911</i>	85

Владо Поповски, <i>Влияние великих держав на судьбы Албании и Македонии (1912–1913 гг.)</i>	99
Vlado Popovski, <i>The Influence of Great Powers on the Fates of Albania and Macedonia (1912–1913)</i>	99
Теон Џинго, <i>Некомпатибилни сојузници: Обидите за соработка помеѓу Внатрешната македонска револуционерна организација и Хрватската републиканска селанска партија</i>	109
Teon Dzingo, <i>Incompatible Allies: Attempts for Cooperation between the Internal Macedonian Revolutionary Organization and the Croatian Republican Peasant Party</i>	109
Надежда Цветковска, Лидија Ѓурковска, <i>Горнодебарската Околија меѓу двете светски војни (1918–1941), II дел</i>	119
Nadezhda Cvetkovska, Lidija Gjurkovska, <i>The Upper Debar Region between the Two World Wars (1918 – 1941), part 2</i>	119
Исамедин Азизи, <i>Политичките договори меѓу Косовскиот комитет и македонските револуционерни организации (1921 – 1933)</i>	129
Isamedin Azizi, <i>Political Agreements between the Kosovo Committee and the Macedonian Revolutionary Organizations (1921 – 1933)</i>	129
Тодор Чепреганов, Соња Николова, <i>Македонија и македонскиот идентитет во британската и во американската дипломатска кореспонденција (1941 – 1945)</i>	139
Todor Chepreganov, Sonja Nikolova, <i>Macedonia and the Macedonian Identity in the British and American Diplomatic Correspondence (1941 – 1945)</i> ...	139
Александар Манојловски, <i>Еврејската верска општина во Битола (1945 – 1950)</i>	157
Aleksandar Manojlovski, <i>The Jewish Religious Community in Bitola (1945 – 1950)</i>	157
Катерина Мирчевска, <i>Меѓу културната меморија и општественото признавање на траумата: Светски средби на децата бегалци</i>	177
Katerina Mirchevska, <i>Between the Cultural Memory and Social Recognition of Trauma: World Meetings of Child – Refugees</i>	177
Невен Радически, <i>Верските објекти во Скопје по земјотресот во 1963 година</i>	189
Neven Radicheski, <i>Religious Buildings in Skopje after the 1963 Earthquake</i>	189

Александар Симоновски, <i>Примената на оперативно-техничките средства на Службата за државна безбедност во Социјалистичка Република Македонија (1986 – 1989)</i>	197
Aleksandar Simonovski, <i>The Application of the Operational Technical Means of the State Security Service in Socialist Republic of Macedonia (1986–1989)</i>	197
Билјана Крстевска, <i>Дипломатските односи на Република Македонија со Велика Британија и со Соединетите Американски Држави (1991 – 2016)</i>	209
Biljana Krstevska, <i>Diplomatic Relations of the Republic of Macedonia with Great Britain and the United States (1991 – 2016)</i>	209
В. И. Косик, <i>Память и памятники в процессе «печатания» новой культуры национализма (в двух частях), часть вторая</i>	227
V. I. Kosik, <i>Memory and monuments in the process of „creating“ the new culture of nationalism (in two parts), part two</i>	227

МАТЕРИЈАЛИ – PAPERS

Јетон Доко, <i>Бугарски извори за албанската реакција против спроведувањето на турско-југословенската конвенција за иселување на муслиманското население (1938)</i>	245
Jeton Doko, <i>Bulgarian sources for the Albanian Reaction against the Implementation of the Turkish-Yugoslav Convention on the Elimination of the Muslim Population (1938)</i>	245

ПРИКАЗИ – РЕЦЕНЗИИ – СООПШТЕНИЈА REVIEWS – SURVEYS – ANNOUNCEMENTS

Драган Зајковски, <i>Борче Илиевски, Демографските карактеристики на Вардарска Македонија меѓу двете светски војни: (анализа на југословенските пописи од 1921 и 1931 година), Скопје, Филозофски факултет 2017</i>	253
Dragan Zajkovski, <i>Borce Ilievski, Demographic Characteristics of Vardar Macedonia between the Two World Wars: (Analysis of the Yugoslav Censuses from 1921 and 1931), Skopje, Faculty of Philosophy 2017</i>	253
Габриела Топузовска, <i>Македонија во географијата на Ал-Идриси (избор, вовед и редакција д-р Зекир Рамчиловиќ), Здружение за култура, заеднички вредности и одржлив развој „Диван“ и Институт за национална историја, Скопје 2017</i>	259

Gabriela Topuzovska, <i>Macedonia in the Geography of Al-Idrisi (selection, introduction and editorial board Dr. Zekir Ramčilović), Association for Culture, Common Values and Sustainable Development „Divan“ and Institute of National History, Skopje 2017</i>	259
Антонио Неделковски, <i>Наде Проева, Религијата на античките Македонци, Библиотека Historia Antiqua Macedonica, Посебни изданија, Книга 11, Графотисок, Скопје 2014</i>	261
Antonio Nedelkovski, <i>Nade Proeva, Religion of the ancient Macedonians, Historia Antiqua Macedonica Library, Special Editions, Book 11, Graphotisak, Skopje 2014</i>	261
Драги Ѓоргиев, <i>Галаба Паликрушева, Исламизацијата на Торбешите и формирањето на тобешката субгрупа, Природно-математички факултет, Институт за етнологија, Скопје 2016</i>	263
Dragi Gjorgiev, <i>Galaba Palikrusheva, Islamization of the Torbesh and the formation of the Tobesh subgroup, Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Institute of Ethnology, Skopje 2016</i>	263
Салим Кадри Керими, <i>Дали навистина албанскиот елемент во Скопје бил доминантен?</i>	267
Salim Kadri Kjerimi, <i>Was the Albanian Element in Skopje Predominant?</i>	267

БИБЛИОГРАФИЈА – BIBLIOGRAPHY

Соња Стрезоска-Велјановска, <i>Старански автори за минатото на Македонија (библиографски податоци објавени во странство во 2014 година)</i>	275
Sonja Strezoska-Veljanovska, <i>Foreign Authors for the Past of Macedonia (Bibliographic Data Published in the Foreign Affairs in 2014)</i>	275

СТАТИИ

ДК: 930.1:355.48(56)“652“

ДВЕ БЕЛЕШКИ ЗА БИТКАТА КАЈ ЛАДА

Стефан Пановски

научен соработник во Институтот за национална историја – Скопје

Abstract

The aim of the paper „Two Notes on the Battle of Lade“ is to re-examine two of the arguments pertaining the order of the battles of Lade and Chios. Firstly, it questions yet again the meaning of *συμμυγνύναι* in Polybios' analysis of the situation after the battle of Lade (16.10.1). While it is admitted that Walbank's solution is not convincing, it is maintained that considering the use of *συμμυγνύναι*, it does seem unlikely that Polybios here meant that the war between Attalos and Philip had not yet begun. Secondly, it re-evaluates the importance of the omission of the name of the Rhodian nauarch in the battle of Lade in Polybios' polemic against Zeno and Antisthenes (16.15). Considering the introduction in the polemic (16.14) the conclusion is that the stakes are much higher than it might seem, since it is not just a methodological polemic, but a question of veracity and therefore the omission of Theophiliskos is much more suggestive than it might seem.

Keywords: Polybios, Battle of Lade, *συμμυγνύναι*, Theophiliskos, polemic in historiography.

Една од најзагадочните фази од владеењето на Филип V е периодот од мирот во Фојника до почетокот на II македонска војна. Иако се понудени повеќе решенија за тоа кои биле неговите цели и како точно планирал да ги исполни, конечен одговор е невозможно да се даде, а тоа, меѓу другото, се должи на фрагментарноста на XV и на XVI книга од делото на Полибиј. Очајната состојба со изворите станува очигледна особено во случајот со егејската кампања на Филип во 201 г. ст. е., при што не може со сигурност да се реконструира ниту редоследот на настаните – знаеме дека походот започнал со кус престој на Кикладите, а завршил со операциите во Карија и блокадата во Баргилија, но тоа е речиси сè. Главната полемика меѓу современите историчари се води по прашањето за редоследот на поморските битки кај Хиос и кај Лада. Со оглед на тоа што веќе се напишани многубројни трудови во кои се обработуваат овие проблеми,¹ во оваа

¹ Повеќето од важните трудови се наведени понатаму во дискусијата. За другите види: Édouard Will, *Histoire politique du monde hellénistique (323–30 av. J.-C.)*, t. 2 *Des avènements d'Antiochos III et de Philippe V a la fin des Lagides*², Nancy, 1982, 124–128. Поновите дела посветени на овој проблем главно ги повторуваат старите анализи и аргу-

прилика би сакал да се задржам само на два аргументи во дискусијата, од кои верувам дека на првиот му се припишува поголемо значење од тоа што навистина го има, додека пак сосема спротивно, вториот неосновано е маргинализиран.

1. Еден од најважните аргументи за датирањето на битката кај Лада пред онаа кај Хиос е анализата на Полибиј за погрешната одлука на Филип да не се упати кон Александрија (16.10.1):

„Ὅτι μετὰ τὸ συντελεσθῆναι τὴν περὶ τὴν Λάδην ναυμαχίαν καὶ τοὺς μὲν Ῥοδίους ἐκπλοῶν γενέσθαι, τὸν δ' Ἀττάλον μηδέπω συμμεμιχέναι, δῆλον ὡς ἐξῆν γε τελεῖν τῷ Φιλίπῳ τὸν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν πλοῦν. ἐξ οὗ δὴ καὶ μάλιστα ἄν τις καταμάθοι τὸ μανιώδη γενόμενον Φίλιππον τοῦτο πρᾶξαι.“

Аргументацијата се состои од два дела – можностите што се отворале пред Филип по битката и значењето на глаголот *συμμιγνύναι*. Да почнеме од поедноставното.

Според Р. Бертхолд, колку и да било опасно и ризично во тој момент Филип да тргне за Александрија, тоа, сепак, не било невозможно ако Атал сè уште се немал вклучено во војната, а Филип немал претрпено сериозни загуби кај Хиос. Од друга страна, ако Филип веќе ја загубил битката кај Хиос,² анализата на Полибиј е бесмислена. Поради тоа, токму овој аргумент е пресуден за датирањето на битката кај Лада пред онаа кај Хиос. Навидум едноставо и убедливо. Па сепак, заклучокот треба да се отфрли. Што се однесува до загубите на Филип кај Хиос, работите не се така едноставни како што изгледаат. Тој, несомнено, претрпел пораз, но големо прашање е дали неговите загуби навистина биле толку сериозни како што пренесува Полибиј³; а бидејќи не можеме да утврдиме со колкави сили располагал по битката кај Хиос, никако не може да се процени дали тој воопшто можел и да размислува за евентуален напад на Египет. Во суштина, целата дискусија околу тоа со колкави сили располагал Филип по Хиос е беспредметна во контекст на критиката на Полибиј, зашто и овојпат изгледа дека ахајскиот историограф е повеќе заинтересиран за тоа да го оцрни Филип, а не да ги протолкува неговите постапки и планови кои биле условени од состојбата во Егејот и во Источното Средоземје. Доволно е да се потсетиме на плановите што Полибиј му ги припишува по мирот во Навпакт за уште еднаш да стане јасно дека тој и не е баш сигурен водич кога станува збор за целите и за замислите на Филип.⁴

менти за редоследот на Хиос и Лада. Монографијата на Михаел Клој (Michael Kleu, *Die Seepolitik Philipps V. von Makedonien*, Bochum, 2015), за жал, сè уште ми е недостапна.

² Richard D. Berthold, „Lade, Pergamum and Chios: Operations of Philip V in the Aegean“, *Historia* 24.2/1975, 155–156. cf. Paul Pédech, *La méthode historique de Polybe*, Paris, 1964, 111.

³ Види: Stefan Panovski & Vojislav Sarakinski, „Comfortably Sunk: Philip, the Battle of Chios and the List of Losses in Polybius“, in X. Попов & J. Цветкова (edd.), *ΚΡΑΤΙΣΤΟΣ. Сборник в чест на професор Петър Делев*, София, 2017, 110–119, каде што е наведена и поважната литература за ова прашање.

⁴ За односот на Полибиј кон Филип види: Arthur M. Eckstein, *Moral Vision in the Histories of Polybius*, Berkeley and Los Angeles, 1995, *passim*.

Всушност, независно од контекстот – дали е пред или по битката кај Хиос, критиката на Полибиј е бесмислена. Дури и да дозволиме дека со „разбојничкиот“ договор било предвидено Египет да му припадне на Филип, а ова ни малку не е сигурно,⁵ идејата дека веќе во 201 г. ст. е. тој планирал напад на Александрија изгледа апсурдно. Во ситуација кога тој не располагал со ниту едно пристаниште во Источното Средоземје, а да не зборуваме и за цврсти и безбедни логистички врски од Македонија и Хелада до Египет, речиси е неверојатно дека тој би се обидел директно да се упати кон Александрија.⁶ Навистина, Лагидите веќе биле зафатени со новиот напад на Антиох III на Којле-Сирија, но нивната флота сè уште била недопрена, а згора на тоа, сè уште го контролирале и Кипар, што претставувало непремостлива пречка за каков било обид на Филип да се добере до Египет по морски пат.

Но, дури и со некакво чудо да стигнел до Египет, што понатаму? Војската со која располагал уште на почетокот на кампањата, односно пред битката кај Хиос, несомнено била недоволна за да се освои Египет, а уште помалку и да се држи под контрола. Целиот исечок по прво остава впечаток на уште еден безмилосен напад на Филип. Имено, по заклучокот дека на Филип му се поматил умот, Полибиј продолжува: „Но, што го скроти неговиот нагон? Ништо друго освен природата на нештата. Поради големите очекувања што им се укажуваат, копнежот надвладува над разумот, па многумина често од далечина се стремат кон невозможното. Но, кога приближува мигот за дејствување, тешкотиите и неприликите со кои се соочуваат ги помрачуваат и ги нарушуваат нивните проценки, па повторно без размислување се откажуваат од својата цел.“⁷ За волја на вистината, Полибиј можеби подетално ја анализира состојбата во загубениот дел од XVI книга, но дури и да е така, се сомневам дека тоа би го сменило впечатокот дека тој по прво ја искористил приликата за уште еден напад, а не за да даде урамнотежен и трезвен приказ на собитијата и на опциите што во тој миг му биле отворени на Филип. Според тоа, овој, за Р. Бертхолд, најважен аргумент за датирањето на Лада пред Хиос може без двоумење да се отфрли – станува збор за интересен пример за методологијата на Полибиј што заслужува да се дискутира од историографски аспект, но, реално, не ни кажува ништо за редоследот на битките кај Хиос и кај Лада.

Вториот дел од аргументацијата е многу посериозен, но и потежок да се разреши. Имено, веќе Де Санктис посочил дека *συμμιγνύναι* покажува дека во тој миг Атал сè уште не се вмешал во војната, што пак недвосмислено докажува

⁵ Преглед на мислењата и анализа на прашањето за Египет во договорот меѓу Филип и Антиох III е даден кај: Arthur M. Eckstein, *Rome Enters the Greek East. From Anarchy to Hierarchy in the Hellenistic Mediterranean*, 230-170 BC, Malden-Oxford-Victoria, 2008, 139–150.

⁶ cf. Nicholas G. L. Hammond, in Nicholas G. L. Hammond & Frank W. Walbank, *A History of Macedonia*, vol. III, Oxford, 1988, 415–416.

⁷ 16.10.2-4: „Τί οὖν ἦν τὸ τῆς ὀρμῆς ἐπιλαβόμενον; οὐδὲν ἕτερον ἀλλ’ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων. ἐκ πολλοῦ μὲν γὰρ ἐνίοτε πολλοὶ τῶν ἀδυνάτων ἐφίενται διὰ τὸ μέγεθος τῶν προφαινομένων ἐλπίδων, κρατούσης τῆς ἐπιθυμίας τῶν ἐκάστου λογισμῶν· ὅταν δ’ ἐγγίῃσι τοῖς ἔργοις, οὐδενὶ λόγῳ πάλιν ἀφίστανται τῶν προθέσεων, ἐπισκοτούμενοι καὶ παραλογιζόμενοι τοῖς λογισμοῖς διὰ τὴν ἀμηχανίαν καὶ τὴν δυσχρησίαν τῶν ἀπαντωμένων.“

дека битката кај Лада е биена пред онаа кај Хиос.⁸ Ф. Волбанк, надополнувајќи ја теоријата на М. Оло дека по битката кај Хиос, Атал и Родос се поделиле,⁹ истакнува дека *συμμιγνύναι* може да значи и „повторно се здружува“, притоа повикувајќи се на уште два примери каде што глаголот, несомнено, има вакво значење – 1.19.2 и 1.19.4.¹⁰ Оваа претпоставка може да се поткрепи со уште еден сосема јасен пример што тој не го споменува – „οἱ δὲ περὶ τὸν Νίκωνα καὶ Τραγίσκον ἐλεῖ συνέμιξαν τοῖς ἀπολελειμμένοις νεανίσκοις κτλ.“¹¹ Но, само затоа што решението е можно, не значи и дека е точно, па не изненадува што редоследот на М. Оло и на Ф. Валбанк, а со тоа и значењето на *συμμιγνύναι*, во овој случај не е општо прифатен.

Веднаш мора да се истакне дека со оглед на расположливите извори, конечен одговор е невозможен. Најслабата алка во понуденото решение е, секако, тоа што појдовна точка за ваквата реконструкција е претпоставката дека по битката кај Хиос, флотите на Пергам и на Родос се поделиле. Навистина, не само што претпоставката е привлечна туку се чини дека е и речиси неопходна за да се објаснат завршните дејства на Филип. Ако по поразот кај Хиос сојузниците продолжиле да го гонат Филип, не само што е тешко е да се објасни неговата одлука да се упати во Карија, туку уште поважно е што е речиси и невозможно да се сфати како воопшто и успеал да се пробие до таму, а потоа и да си дозволи да дејствува во внатрешноста. Згора на тоа, би било несфатливо зошто сојузниците ја пропуштиле можноста да ја уништат неговата флота која би била крајно ранлива додека тој со главнината од војската дејствува во Карија, особено што потенцијалната победа во целост би го отсекала Филип од Македонија и би му оневозможила да ја повлече војската. Исто така, пасивноста на здружените сојузници тешко би можела да се објасни особено поради тоа што една од целите на Филип била токму родоската пераја во Карија.¹²

Според тоа, реконструкцијата на М. Оло изгледа мошне уверливо и веројатно, особено ако се земе предвид традиционалното непријателство меѓу Пергам и Родос.¹³ Но, дури и да се прифати претпоставката, тоа само остава место,

⁸ Gaetano De Sanctis, *Storia dei Romani*, vol. 4.1, Torino, 1923, 10 n. 27.

⁹ Maurice Holleaux, *Études d'épigraphie et d'histoire grecques, Tome IV. Rome, la Macédoine et l'Orient grec, 1ère partie*, Paris, 270–272.

¹⁰ Frank W. Walbank, *A Historical Commentary on Polybius*, vol. 2, Oxford, 1967, 497 (понатаму: Walbank, *HCP II*).

¹¹ Pol., 8.27.7: „Во меѓувреме, Никон и Трагиск повторно им се придружија на момчињата што ги оставија зад себе (...).“

¹² За дејствувањето на Филип во Карија види: John Ma, *Antiochos III and the cities of Western Asia Minor*, Oxford, 1999, 77–78. cf. David Magie, *Roman Rule in Asia Minor: To the End of the Third Century After Christ*, Princeton, 1950, 749–750; Walbank, *HCP II*, 512–5, 529–33; Attilio Mastrocinque, *La Caria e la Ionia meridionale in epoca ellenistica*, Roma, 1979, 170–173.

¹³ v. Chester G. Starr Jr., „Rhodes and Pergamum, 201–200 B.C.“, *CPh* 33.1/1938, 63–68; 1938; Arthur M. Eckstein, *Rome Enters...*, 195–198. cf. Christian Habicht, „The Seleucids and their rivals“, in *CAH² VIII*, 1989, 336. Ако нападот на Пергам следувал по битката кај Хиос (што иако е сосема веројатно, сепак не може со сигурност да се утврди), тогаш потврда дека сојузниците се поделиле би била информацијата на Ливиј (31.46.4) дека

а не докажува дека толкувањето на Φ. Волбанк е точно. Зашто, од вкупно 92 примера, колку што се среќаваат кај Полибиј, глаголот συμμιγνύναι само на три (или на четири места, ако се вклучи и 16.10.1) недвосмислено има значење на ‘повторно се придружува/се вклучува’.¹⁴ Во зависност од контекстот, глаголот има повеќе значења – ‘се среќава, наидува, приоѓа, се упатува кон, се здружува, се придружува’, а поретко и ‘бие битка’. Според тоа, иако не е сосема невозможно, сепак преводот на μηδέπω συμμιχθέναι со „сè уште не се вратил во судирот“ не изгледа многу уверливо¹⁵ и попрво личи на толкување одошто на превод.

Значи, од формален аспект, работите се сосема јасни. Прашањето е што точно Полибиј сака да каже со ова. Кога би била во целост зачувана XVI книга, тогаш не би имало никаква дилема, но вака како што стојат работите, значењето на μηδέπω συμμιχθέναι не е сосема јасно. Зашто во контекст на воени операции, глаголот, во суштина, означува маневрирање и групирање на разни воени одреди, но во ниту една прилика не се употребува за да се означи и почеток на воени дејства. Ова е важно зашто ако битката кај Лада ѝ претходела на онаа кај Хиос и ако Полибиј во анализата сакал да посочи дека Атал сè уште се немал вклучено во војната, тогаш изборот на συμμιγνύναι изгледа крајно невообичаено, па дури и невешто. Најочекувано би било тој да го искористи συμπολεμεῖν. Но, со оглед на тоа што συμπολεμεῖν кај Полибиј се среќава само 11 пати, поверојатно е дека тој би го употребил или πολεμεῖν (кое се среќава 140 пати) или пак ἐπιβάλλειν (кое се среќава 198 пати).¹⁶ Всушност, за обата глагола можат да се најдат добри паралели токму во контекст на настаните од 201 г. ст. е. Според Полибиј, „τοῦ δὲ Φιλίππου βουλομένου διδάσκειν ὅτι Ῥόδιοι τὰς χεῖρας ἐπιβάλοιεν αὐτῷ κτλ“;¹⁷ истиот израз Филип (односно Полибиј) го употребува и на конференцијата во Никаја, каде што вели: „(...) οὐ γὰρ ἡμεῖς Ἀττάλῳ πρότεροι καὶ Ῥοδίοις τὰς χεῖρας ἐπεβάλομεν, οὗτοι δ’ ἡμῖν ὁμολογουμένως.“¹⁸ Исто толку индикативен е и еулогичумот на Теофилиск, каде што Полибиј вели: „(...) νῦν δ’ ἐκεῖνος ἀρχὴν πολέμου ποιήσας ἠνάγκασε μὲν τὴν αὐτοῦ πατρίδα συνεξαναστῆναι τοῖς καιροῖς, ἠνάγκασε δὲ τὸν Ἀτταλον μὴ μέλλειν καὶ παρασκευάζεσθαι τὰ πρὸς τὸν πόλεμον, ἀλλὰ πολεμεῖν ἐρρωμένως καὶ κινδυνεύειν.“¹⁹

Значи, кога Полибиј сака да го истакне почетокот на војната меѓу Филип од една и Родос и Пергам од друга страна, ги ползува или πολεμεῖν или ἐπιβάλλειν, чие значење е сосема јасно и недвосмислено. Токму поради тоа претпоставката дека зад изразот μηδέπω συμμιχθέναι се крие почетокот на војната меѓу Филип и Атал ми изгледа крајно неуверливо и претпочитам да го преводам со „сè уште

за време на нападот на Пергам, Атал се обидел да ги убеди Ајтолците да се вмешаат во војната и да го свртат вниманието на Филип кон Македонија.

¹⁴ Целосниот список каде што се наведени сите примери е приложен кај: A. Mauersberger et al., *Polybios-Lexikon*², s.v. συμμίγνυμι. Cn. LSJ9 s.v. συμμιγνυμι.

¹⁵ pace John Briscoe, *A Commentary on Livy, Books XXXI–XXXIV*, Oxford, 37 n. 4.

¹⁶ A. Mauersberger et al., *Polybios-Lexikon*², s.vv. συμπολεμεῖω, πολεμεῖω, ἐπιβάλλω.

¹⁷ Pol., 16.34.5: „А кога Филип сакаше да покаже дека Родосјаните први го нападнале (...)“

¹⁸ Pol., 18.6.2: „Имено, и тие признаваат дека јас не ги нападнав прв Атал и Родосјаните.“

¹⁹ Pol., 16.9.4: „Започнувајќи ја војната, ја принуди татковината да се исправи пред предизвикот, а пак Атал не само да планира и да се подготвува за војна, туку ревносно да завојува и да се соочи со опасноста.“

не пристигнал“ или пак (подоследно на текстот) „сè уште не се вклучил“, при тоа имајќи ја на ум претпоставката дека по битката кај Хиос, Атал заминал да ја брани сопствената територија, а пак родоската флота да ја брани родоската пераја. Тоа што Полибиј во овој случај го користи μηδέλω воопшто не пречи за ваквиот заклучок, зашто тука не станува збор за контраст меѓу μηδέλω од една и οὐδέ πω од друга страна, бидејќи тие имаат исто значење на „сè уште не“; всушност, разликата во апсолутното значење ја носат μηδέλωπότε и οὐδέλωπότε.²⁰ Според тоа, исечокот со кој и започна анализата би можел да се преведе со следниве зборови:

„Кога завршила поморската битка кај Лада и Родосјаните биле отстранети од патот, а Атал сè уште не се вклучил, Филип, очигледно, можел да заплови за Александрија. Овој пример најубаво ја покажува разулавеноста на Филип кога постапил така.“

Според сè што беше кажано, може да се заклучи дека, во суштина, ниту анализата на постапките на Филип, ниту пак изборот на зборови на Полибиј не се убедливи како што може да изгледа на прво читање и воопшто не би можеле да се земат како одлучувачки аргумент во дискусијата за редоследот на битките кај Хиос и кај Лада.

2. Вториот проблем се однесува на теоријата на М. Оло, според кого, фактот што Полибиј во полемиката со Антистен и со Сенон за битката кај Лада не го наведува родоскиот наварх по име покажува дека тоа не бил славниот Теофилиск²¹ и заклучува дека прво е биена битката кај Хиос.²² Р. Бертхолд се обидува да го побие овој аргумент со тоа што истакнува дека во оваа прилика Полибиј полемизира со Антистен и со Сенон и не дава детален опис на битката, па според тоа името на навархот воопшто не е важно.²³ За да може правилно да се оцени за што станува збор, текстот треба да се разгледа во целост:

Од следниве примери ќе стане јасно што сакам да кажам. Споменативе автори се сложуваат дека во поморската битка кај Лада во поединечен бој, две родоски пентери заедно со посадите им паднале во рацете на непријателите; а кога еден брод, бидејќи бил оштетен и пропуштал вода, го подигнал резервиот јарбол за да побегне од опасноста, повеќето што се наоѓале во близина го сториле истото и испловиле кон отворено море, по што навархот останал со малку бродови и бил принуден да го стори истото. Неповолните ветрови ги принудиле да се усидрат на територијата на Миндос, а следниот ден испловиле и преминале на Кос; непријателите, пак, ги приврзале пентерите, се усидриле кај Лада и се сместили во родоскиот логор. Крајно возбудени од тоа што се случило, жителите

²⁰ *LSJ*⁹ s.vv. μηδέ-πω, οὐδέ πω, οὐδέπότε, οὐδέλωπότε.

²¹ Теофилиск починал од раните здобиени во битката кај Хиос (Pol., 16.9.1).

²² Maurice Holleaux, „L'expédition de Philippe V en Asie en 201 av. J.-C.“, *REA* 22/1920, 245–246; Walbank, *HCP* II, 497 (кој е, сепак, порезервиран и истакнува дека сам за себе, овој аргумент не е одлучувачки).

²³ Richard D. Berthold, „Lade, Pergamum and Chios...“, 153–154.

на Милет не само на Филип туку и на Хераклејд им доделиле венец кога овие пристигнале. Откако ги наведуваат овие детали кои јасно сведочат за родоскиот пораз, обајцата (sc. Сенон и Антистен) истакнуваат дека и во поединечните борби и во битката воопшто победиле Родосјаните, иако во пританејот сè уште се чува извештајот за текот на битката што до булето и до пританите го испратил навархот и е во согласност со мојот, а не со приказите на Сенон и на Антистен.²⁴

Како што може да се забележи, критиката на Р. Бертхолд е апсолутно оправдана при првото споменување на родоскиот наварх, зашто навистина станува збор за еден крајно збиен и скратен приказ на битката кај Лада. Меѓутоа, тоа не може да се каже и за второто споменување на навархот. Имено, токму во вториот дел од пасусот лежи острицата на нападот, односно критиката на Полибиј. Агонистичкиот, односно полемичкиот дискурс е една од карактеристиките на класичната историографија што се среќава уште во делата на Хекатај, Херодот и на Тукидид. Полемиката со претходните и со современите автори кај историографите исполнува низа функции – корекција на прикази и на информации, методолошка критика итн., па сè до промоција на сопственото дело и на супериорноста во методологијата,²⁵ а можеби најважно од сè е што полемиката е едно од најважните средства за самоидентификација и издвојување од другите историографи.²⁶ Со оглед на тоа што Полибиј повеќе од кој и да е друг историограф се впушта во методолошки дискусии, не изненадува тоа што кај него доминира полемичкиот дискурс и кулминира со XII книга, која во целост им е посветена на методолошките проблеми и на полемиката, пред сè, со Тимај од Тавромениј.²⁷ Веќе ова е доволно за да се запрашаме дали Полибиј, кој ѝ посветувал толку време и внимание на полемиката со другите историографи, во оваа прилика не би го споменал Теофилиск, ако тој бил авторот на извештајот до пританите, за дополнително да ја потенцира својата поента.

Се разбира, ова не нè принудува веднаш да инсистираме на тоа дека навархот кај Лада не е Теофилиск, особено што секој полемички екскурс кај Полибиј нема еднаква вредност – неговите аргументи и анализи често се исто толку субјективни колку и приказите на историографите со кои полемизира и ги критикува.²⁸ Кога би било ова сè што може да се каже, тогаш аргументацијата на М. Оло навистина би изгледала мошне неубедливо. Меѓутоа, не смее да се заборава дека во овој случај полемиката со Антистен и со Сенон не се должи толку на методолошките интереси на Полибиј колку што се должи на желбата

²⁴ Pol., 16.15.

²⁵ Види: John Marincola, *Authority and Tradition in Ancient Historiography*, Cambridge, 1997, 217–236; Christopher A. Baron, *Timaeus of Tauromenium and Hellenistic Historiography*, Cambridge, 2013, 113–137.

²⁶ cf. Nikos Mitsios, *The Shaping of Narrative in Polybius*, Berlin-Boston, 2013, 128.

²⁷ Литаратурата за полемичкиот елемент кај Полибиј е извонредно бројна. E.g. Paul Pédech, *La méthode...*, 355–404, *passim*; Frank W. Walbank, „Polemism in Polybius“, *JRS* 52.1–2/1962, 1–12.; Kenneth Sacks, *Polybius on the Writing of History*, Berkeley - Los Angeles - London, 1981. Поважните трудови на оваа тема се наведени кај: John Marincola, *Greek Historians*, Oxford, 2001: 133 n. 93.

²⁸ cf. Peter A. Brunt, „On Historical Fragments and Epitomes“, *CQ* (n.s.) 30.2/1980, 480.

да докаже дека неговиот приказ е поточен и затоа треба да се претпочита во однос на оние на двајцата родоски историографи. За Полибиј е посебно важно да се дистанцира од нивните дела по прашањето за битката кај Лада зашто на повеќе места во XVI книга може убаво да се забележи дека во други прилики ги ползувал како главни извори.²⁹ Ваквиот заклучок може да се поткрепи со уводот во полемиката (16.14):

„Бидејќи некои автори на посебни историски дела пишувале за периодот во кој спаѓаат настаните во Месенија и споменатите поморски битки, би сакал накратко да зборувам за нив; но не за сите, туку само за оние што ги сметам достоинствени за споменување и за детално иследување. Станува збор за Родосјаните Сенон и Антистен, кои сметам дека заслужуваат да бидат споменати од повеќе причини – тие биле современици на настаните, учествувале во државните работи и не пишувале заради лична корист, туку за слава и исполнување на должноста како државници. Бидејќи пишувале за истите собитија за кои пишувам и јас, морам да ги споменам за да не се случи онаму каде што се разидуваме, читателите желни за знаење да ги следат нив наместо мене само поради името на нивната татковина и верувањето дека Родосјаните се највешти во поморските работи.

Прво, обајцата велат дека битката кај Лада не била помала од онаа кај Хиос, туку била пожестока и поопасна и во поединечните судири и воопшто земена во целост, а победата им припаднала на Родосјаните. Можам да дозволам дека авторите треба да се наклонети кон своите татковини, но не и да наведуваат работи за нив што се очигледно спротивни на собитијата. И онака се доволни грешките што произлегуваат од незнаењето на авторите, а кои поради човековата природа тешко можат да се избегнат. Но, ако наведуваме лажни прикази заради татковината или пријателите или пак за корист, по што ќе се разликуваме од оние што го прават тоа за да си се обезбедат за живот? Зашто тие сè одмеруваат според сопствената корист и со тоа ги обезвреднуваат сопствените дела, како што и државниците што се водат од сопствената омраза или пак наклонетост доаѓаат до истиот исход. Затоа читателите треба ревностно и внимателно да ги бараат ваквите грешки, а пак авторите да се чуваат од нив.“

Дури сега во целост можеме да го согледаме огромниот влог во дискусијата. За Полибиј е извонредно важно да докаже дека неговиот приказ е точен од две причини: прво и сосема очигледно, за да покаже дека читателите треба да ја прифатат неговата верзија на настаните; второ, за уште еднаш да ја докаже

²⁹ Види: Dominique Lenfant, „Polybe et les “fragments” des historiens de Rhodes Zénon et Antisthène (XVI 14-20)“ in G. Schepens & J. Bollansée (eds.), *The Shadow of Polybius. Intertextuality as a research tool in Greek Historiography*, Paris, 2005, 183–204; Hans-Ulrich Wiemer, „Zenon of Rhodes and the Rhodian view of history“ in B. Gibson and T. Harrison (eds.), *The world of Polybius: essays in honour of F. W. Walbank*, Oxford, 2012; Walbank, *HSP II*, 517–525.

супериорноста на својот пристап и на својата методологија, зашто покажува дека иако ги ползува како извори, сепак е сосема свесен за нивните недостатоци и секогаш е внимателен во преземањето и анализата на информациите. Верувам дека токму во овој аспект од полемиката лежи (за жал, кратката) аргументација на М. Оло – зошто при полемиката со двајца познати родоски историографи за настани што се однесуваат директно на Родос, Полибиј не се повикува на Теофилиск.³⁰ Ова е уште поважно зашто Антистен и Сенон биле современици на овие настани, за разлика од Полибиј, кој се претпоставува дека се родил околу 200 г. ст. е.³¹ Како водечка личност во отпорот и во борбата против Филип, авторитетот на Теофилиск би бил одлучувачки во полемиката, но само ако тој бил авторот на извештајот до булето и до пританејот. Според тоа, со оглед на огромното значење на целата полемика, фактот што авторот на извештајот до булето и до пританејот кај Полибиј само е наведен како *nauarkhos*, иако не докажува, сепак е навистина силна индикација за тоа дека Теофилиск не бил заповедник на родоската флота кај Лада.

Како што веќе беше споменато, поради фрагментарноста на изворите, конечен одговор на прашањето за редоследот на битките кај Хиос и кај Лада е невозможен, ниту пак значењето на *συμπερύβουσι* и полемиката на Полибиј со Антистен и со Сенон се единствените аргументи во дискусијата за редоследот на Хиос и на Лада. Па сепак, ако ништо повеќе, се надевам дека со оваа куса дискусија беше покажано дека еден од најважните аргументи за датирањето на битката кај Лада пред онаа кај Хиос и не е толку уверлив како што навидум се чини, додека пак еден од аргументите за спротивниот редослед заслужува повеќе внимание од тоа што вообичаено му се посветува.

³⁰ Maurice Holleaux, „L' expédition de Philippe V...“, 246.

³¹ v. Arthur M. Eckstein, „Notes on the Birth and Death of Polybius“, *AJPh* 113.3/1992, 387–406. Дури и да се прифати горната хронолошка рамка за животот на Полибиј, односно дека се родил околу 210 г. ст. е. – теорија што, генерално, не е прифатена и не може да се поткрепи со силни аргументи (види: Brian McGing, *Polybius' Histories*, Oxford, 2010, 130–131) – тој повторно не би можел да се смета за современик како што биле Антистен и Сенон. Имено, иако не може со сигурност да се утврди, општо е прифатено дека Антистен и Сенон се родени најдоцна до 220 г. ст. е., а можеби и неколку години порано.